ISSN 2078-6115. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2019. Випуск 56. С. 258-268
Visnyk of the Lviv University. Series Economics. 2019. Issue 56. P. 258-268

УДК 631.1:638.1 DOI: http://dx.doi.org/10.30970/ves.2019.56.0.3024

РОЗВИТОК СЕКТОРУ БДЖІЛЬНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

П. Островерх, О. Островерх, Т. Моряк

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008, м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: postroverkh@gmail.com, olha.ostroverkh@gmail.com, tmoryak@gmail.com

Проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняного сектору бджільництва. Розглянуто низку взаємопов'язаних понять, що становлять теоретичну основу дослідження структури цього сегменту національної економіки та його місця у світовій економіці, а саме: локальний, внутрішній, національний та міжнародний ринки меду; виробнича функція меду. З'ясовано причини, що обмежують дослідження ринків продукції сектору бджільництва ринком меду. Проаналізовано динаміку показників, що характеризують розвиток медової індустрії в Україні за останні три десятиліття. Зроблено висновок про визначальну роль у цьому розвитку збільшення посівів соняшнику та експорту меду в ЄС та США.
Ключові слова: *бджільництво, сектор бджільництва, ринки продукції сектору бджільництва, ринок меду, міжнародний ринок меду.*

Процеси глобалізації та регіоналізації, що охопили сучасну світову економіку посилюють взаємозв'язки між окремими національними економіками, зокрема з допомогою розвитку системи відповідних міжнародних ринків. У цій системі важливу роль відіграє міжнародний ринок меду. У 2018 році світова економіка меду становила приблизно 7 678 млн дол., і, як очікується, до 2025 року вона зросте до близько 10 366 млн дол, або на 41 % [1]. Зростання попиту на мед на міжнародному ринку – важлива умова стабільного розвитку вітчизняного сектору бджільництва та збільшення експорту його продукції. За останні два десятиліття у секторі бджільництва України відбулися значні структурні зрушення, спричинені ринковою трансформацією вітчизняної економіки, одним із найважливіших наслідків яких стало зміцнення позицій галузі на світовому ринку меду за рахунок значного збільшення обсягів його експорту, передовсім на ринки ЄС та США. Водночас сьогодні з'являються нові перепони для подальшого нарощування експортного потенціалу вітчизняної медової галузі, серед яких на перше місце виходять проблеми здоров'я бджолиних сімей, пов'язані з надмірним застосуванням пестицидів, зміною клімату тощо.

Зазначені процеси є об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких варто згадати публікації таких дослідників, як В. Витвицька, В. Гриценко, В. Данкевич, Є. Данкевич, В. Дудар, Л. Михайлова, Б. Панасюк, П. Пивовар, Н. Ткаченко, О. Яценко, D. Sumner, A. Champetier та ін. Водночас у більшості публікацій досліджується лише один сегмент вітчизняного сектору бджільництва, а саме індустрія меду, що вимагає окремого пояснення.

© П. Островерх, О. Островерх, Т. Моряк, 2019

Метою статті є дослідження головних складників сектору бджільництва України, взаємозв'язків між ними, а також оцінка сучасного його стану та визначальних чинників розвитку його експортного потенціалу.

Наукове дослідження розвитку вітчизняного сектору бджільництва, його місця в національній економіці та у системі міжнародного поділу праці потребує, насамперед, чіткого визначення сутності відповідних понять та аналітичних інструментів, які дають змогу виявити тенденції розвитку цієї галузі та її особливості. Одним з таких важливих понять є ринок. Як відомо, існують різні способи класифікації видів ринку – за суб'єктами ринку, ступенем конкуренції, наявністю чи відсутністю державного втручання у ринок тощо. Оскільки продукція вітчизняного сектору бджільництва продається як усередині країни, так і поза її межами, важливою є просторова класифікація ринку. За цією ознакою розмежовують такі його види: локальний, регіональний, внутрішній, національний, міжнародний та світовий ринки.

Внутрішній ринок являє собою систему господарських відносин, за якої все що призначене для продажу збувається виробниками та посередниками всередині країни. Цей вид ринку складається з великої кількості локальних (місцевих) ринків. Національний ринок – це внутрішній ринок, частина якого орієнтується на закордонних покупців, тоді як міжнародний ринок об'єднує ті частини національних ринків, які безпосередньо взаємодіють із зовнішніми ринками. І, нарешті, світовий ринок являє собою сферу стабільних товарно-грошових відносини між країнами, що ґрунтуються на міжнародному поділі праці та інших факторів виробництва [2, с. 29-30]. Іноді замість останніх двох понять використовують поняття глобального ринку [3, с. 283; 1].

Неоднозначним є тлумачення сутності локального ринку. Іноді його розглядають як ринок якоїсь місцевості, що включає певну сукупність населених пунктів. Він є частиною регіонального ринку, а той, своєю чергою, є складником національного ринку. Регіональні ринки у цьому разі входять до складу ринків окремих територіальних підрозділів – району, області тощо. Більш загальне визначення локального ринку сільськогосподарської продукції пропонує Ю. В. Прудніков, на думку якого, таким слід вважати обмежений у деякій формі економічний простір, де локалізуються покупці і продавці певного виду сільськогосподарської продукції; вони шукають контрагентів у межах даного простору і орієнтуються на єдину ціну за одиницю однорідної продукції [4, с. 99].

Ми вважаємо що ці два підходи до тлумачення сутності локального ринку доповнюють одне одного, проте останній підхід має певну перевагу, а саме, він дає змогу зосередити увагу дослідників на вивченні ринку окремого виду продукції, а не кількох. Наприклад, що стосується продукції сектору бджільництва, то до неї належать мед, віск, бджолині пакети, маточне молочко, бджолина отрута, квітковий пилок, послуги із запилення рослин тощо. Більшість видів цієї продукції продається на окремих ринках (локальних, територіальних, міжнародних тощо), а тому часто використовуваний у наукових публікаціях термін "ринок продукції галузі бджільництва" є доволі розмитим, а відтак і малопродуктивним. У цьому разі, на нашу думку, замість нього більш доцільно вживати термін "продукція сектору бджільництва" або ж "продукція галузі бджільництва". Як варіант, замість терміну "ринок продукції галузі бджільництва" можна вживати словосполучення "ринки продукції галузі бджільництва".

У дослідженнях сектору бджільництва, як національного, так і міжнародного (наприклад сектору бджільництва ЄС), особливу увагу звертають на його зв'язки з

іншими секторами національної чи світової економіки та внутрішню його структуру. Цю структуру в межах економіки країни досліджують з точки зору загальної чисельності бджолярів та їхнього статусу – професійні бджолярі та бджолярі-аматори, кількості бджолосімей (вуликів) та їхньої продуктивності, розміру пасік (малі, середні та великі), вартості окремих видів продукції бджільництва тощо.

Натомість, коли йдеться про дослідження ринку якогось окремого виду продукції сектору бджільництва, то потрібно оперувати зовсім іншими поняттями, а саме – попит, пропозиція, рівноважна ціна, ринкова структура, еластичність попиту і пропозиції відповідної продукції тощо. Таких досліджень стосовно окремих видів продукції сектору бджільництва у вітчизняній літературі, на жаль, є небагато. Більшість досліджень стосуються переважно ринку меду і вони практично не торкаються ринків решти видів продукції цього сектору. Можна стверджувати, що подібна ситуація є характерною і для досліджень міжнародних ринків продукції бджільництва.

Причин, що обмежують дослідження ринків продукції сектору бджільництва ринком меду, на нашу думку, є кілька, серед яких найважливішими є дві. По-перше, це те, що загальна вартість меду, який виробляють як в межах окремих національних економік, так і в масштабах світової економіки значно перевищує вартість інших видів продукції бджільництва (виняток тут становить хіба що ринок послуг запилення насаджень мигдалю у США). По-друге, це відсутність достатньої і якісної інформації, потрібної для дослідження відповідних ринків продукції бджільництва. На думку національного консультанта Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) А. Бурки значною проблемою вітчизняного сектору бджільництва є підрахунок кількості бджолосімей та бджолярів, виробленого меду та джерел його походження [5]. Як зазначають Л. І. Михайлова та В. Л. Гриценко, із усіх видів продукції бджільництва, що виробляються в Україні доступними для дослідження є такі дані: щодо виробництва і реалізації меду, експортно-імпортних операцій воску, наявності сімей бджіл. Саме це і зумовлює зосередження уваги дослідників на вивченні ринку меду як основного виду продукції бджільництва [6, с. 35]

Сектор бджільництва України має тривалу та цікаву історію, а його розвиток сприяв становленню світового бджільництва. Уже в IX ст. у Київській державі важливого значення набуває виробництво меду та воску, надлишки яких експортували до багатьох країн, що давало змогу імпортувати різні товари. Бджільництвом у той час займалися бортники [7, с. 5-6].

Занепад бджільництва припадає на другу половину XIX ст., що пов'язано з масовим вирубуванням лісів та інтенсивним освоєнням родючих земель під сільськогосподарські культури, які витісняли медоносні рослини.

Новий етап розвитку бджільництва пов'язують з винаходом розбірного рамкового вулика (1814 р.) українцем П. І. Прокоповичем (1775–1850 рр.), що дало змогу виробляти мед без руйнування бджолиних сімей. Визначну роль у технічному переоснащенні українського бджільництва відіграв В. І. Ломакін, який заснував у 1887 р. у селі Дергачі, що під Харковом, майстерню з виготовлення штучної вощини. Пізніше його справу продовжив син – М. В. Ломакін. Ця майстерня була на той час унікальною [8, с. 12], а сьогодні її продукція експортується у багато країн світу.

Значне збільшення кількості бджолиних сімей в Україні спостерігалося в останні два десятиліття існування командно-адміністративної системи (1970-1990 рр.). Так, на початку 1970-х років їх налічувалося 2,5 млн, з яких половина належали пасічникам-аматорам. Переважали малі пасіки чисельністю до 100 бджолиних сімей

(58 %). Понад 60 % бджолиних сімей, якими володіли колгоспи, радгоспи та інші радянські господарства були слабкими та середньої сили, і лише 29 господарств мали пасіки у складі від 300 до 800 бджолиних сімей.

Упродовж наступних 20-ти років загальна кількість бджолиних сімей значно зросла і у різні роки їхня чисельність коливалася від 4 млн до 5,2 млн, що дозволило Україні посісти за цим показником одне з провідних місць у світі [7, с. 10]. Проте меду з такої кількості бджолиних сімей за рік отримували лише близько 60 тис. тонн. Отож у середньому на один вулик вироблялося 12-15 кг меду, що свідчить про невисоку ефективність сектору бджільництва в ті часи [9, с. 29].

За роки незалежності згідно офіційних даних виробництво меду в Україні у господарствах усіх категорій збільшилося на 40 % – з 50,9 тис. тонн у 1990 році до 71,3 тис. тонн у 2018 році (таблиця 1). Водночас за цей період відбулися суттєві зрушення у структурі виробників меду. Якщо у 1990 році частка підприємств у загальному обсязі виробленого меду становила 21,1 %, то в 2018 році вона ледь перевищувала один відсоток (1,2 %). Натомість частка господарств населення відповідно зросла з 78,9 % до 98,8 %. Це пояснюється ринковою трансформацією економіки України та системною приватизацією державного майна у 1990-х роках. У цей час більшість радгоспів і колгоспів були трансформовані у колективні сільськогосподарські підприємства (КСП) для яких виробництво меду не було пріоритетним завданням.

Таблиця 1

Виробництво меду в Україні у 1990 – 2018 роках (тонн)

	1990	**2000**	**2010**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Виробництво меду у господарствах усіх категорій	50 858	52 439	70 873	63 615	59 294	66 231	71 279
Виробництво меду у підприємствах	10 837	3 564	1 620	918	901	847	890
Виробництво меду у господарствах населення	40 021	48 875	69 253	62 697	58 393	65 384	70 389

Джерело: розраховано авторами за даними [10].

Однією з особливостей розвитку вітчизняного сектору бджільництва за останні майже три десятиліття було значне зменшення кількості бджолосімей. Так, чисельність бджолосімей у господарствах усіх категорій зменшилася за цей період на 16 % – з 3,5 млн у 1990 році до 2,6 млн у 2018 році (таблиця 2).

Таблиця 2

Чисельність бджолосімей в Україні у 1991 – 2019 роках (на 31 грудня, тис.)

	1990	**2000**	**2010**	**2014**	**2016**	**2017**	**2018**
Наявність бджолосімей у господарствах усіх категорій	3 515,1	2 849,3	2 921,5	2 999,6	2 487,1	2 642,2	2 601,0
Наявність бджолосімей у підприємствах	987,8	334,0	95,4	59,0	47,1	43,6	48,2
Наявність бджолосімей у господарствах населення	2 527,3	2 515,3	2 826,1	2 640,6	2 440,0	2 598,6	2 552,8

Джерело: розраховано авторами за даними [10].

Унаслідок різноспрямованої зміни цих двох важливих показників функціонування сектору бджільництва – значного збільшення обсягів виробництва меду та зменшення кількості бджолосімей – виробництво меду в розрахунку на одну бджолину сім'ю в Україні збільшилося майже удвічі – з 14,5 кг у 1990 році до 27 кг у 2018 році. Таке значне зростання продуктивності середньостатистичної бджолосім'ї безперечно є позитивним явищем, яке, проте, супроводжувалося низкою неоднозначних процесів як усередині сектору бджільництва, так і в суміжних з ним галузях.

Серед цих процесів на особливу увагу заслуговують два, а саме:

- збереження великої кількість малих пасік. Підтвердженням цього може бути те, що за приблизними підрахунками колишнього Міністерства аграрної політики в Україні сьогодні налічується близько 400 тис. пасічників [5]. Якщо ця цифра відповідає реальному стану речей, то на одного бджоляра у 2018 році в середньому припадало 6,5 бджолосімей. За деякими оцінками 75-85 % вітчизняних пасічників доглядають до 30 бджолосімей, 15-20 % - від 31 до 100 сімей і лише близько одного відсотка пасічників на промисловій основі обслуговують понад 100 бджолосімей [11, с. 16].
- значне переважання у загальному обсязі меду, що виробляється в Україні, меду отриманого із соняшнику.

Схарактеризуємо ці процеси докладніше.

1. Збереження значної частки дрібних пасік у загальній їх кількості, на нашу думку, можна пояснити кількома причинами.

По-перше, це стабільно низький рівень доходів населення, яке проживає у сільській місцевості. На жаль, ці доходи залишаються на низькому рівні упродовж кількох десятиліть. Причиною цього є невисока заробітна плата та пенсії. Утримання невеликих пасік є привабливим для незаможних домогосподарств, оскільки дає змогу їм отримувати додаткові доходи.

По-друге, багато хто розглядає догляд за бджолами як цікаве і корисне хобі, для задоволення якого достатньо доглядати кілька бджолосімей.

По-третє, існують об'єктивні обмеження ефективного виробництва основних видів продукції бджільництва (меду та воску) на великих пасіках. Іншими словами, виробнича функція для отримання меду та воску є такою, що мінімальне значення середніх витрат виробництва досягається невеликими пасіками, які можуть належати окремим селянським господарствам, або ж бути одним із багатьох структурних підрозділів окремої фірми. Річ у тім, що головні виробничі ресурси від яких залежить обсяг отримуваного меду – це бджоли (їхня кількість та якість), а також медоносні рослини (так само їхня кількість та якість). Відтак продуктивність бджолиних сімей значною мірою визначається тим, наскільки близько пасіка знаходиться від медоносних рослин. Уважають, що найпродуктивніше бджоли працюють у радіусі приблизно два кілометри від пасіки. У цьому разі вони збирають нектар з площі 1 200-1 300 га [12, с. 33]. Крім того продуктивність окремої бджолиної сім'ї залежить від того, якою є концентрація вуликів у радіусі цих двох кілометрів. Надмірна їх концентрація зменшує продуктивність окремих пасік та обсяги зібраного товарного меду.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що відновлення високих темпів економічного зростання в Україні сприятиме підвищенню рівня доходів населення, унаслідок чого значна частина власників невеликих пасік поступово втрачатимуть економічний стимул їх обслуговувати. Проте, тих хто відноситься до догляду за бджолиними сім'ями як до одного з видів дозвілля, очевидно, в майбутньому менше не стане.

Водночас третя причина, що об'єктивно обмежує розміри окремих пасік збережеться. Саме вона дає змогу власникам невеликих пасічних господарств ефективно конкурувати з великими.

Що стосується причин, які визначають розміри пасік, власники яких надають послуги із запилення рослин з допомогою бджіл, то тут мають місце певні особливості: ці послуги надають у різні пори року; власники пасік можуть отримувати доходи лише від цієї послуги, або ж і від зібраного меду; надання цієї послуги може тягнути за собою значні транспортні витрати, пов'язані з доставкою бджолиних сімей до плантацій, які потрібно запилювати, а також додаткові витрати на підгодівлю бджіл. Отож послуги із запилення рослин з допомогою бджіл можуть надавати як малі і середні, так і великі пасічні господарства. Проте, як показує, наприклад, досвід США із запилення плантацій мигдалю, чистий дохід на одну бджолосім'ю у 2017 році становив лише 17 дол. (розрахунок стосується середньої пасіки, чисельність якої становить одну тисячу вуликів), що було недостатньо для забезпечення повної зайнятості професійних бджолярів у цій галузі; відтак багато з них змушені шукати додаткові джерела доходу [13]. Що ж стосується ринку послуг із запилення рослин з допомогою бджіл в Україні, то він ще не сформований.

2. Один з найважливіших чинників, що визначав розвиток вітчизняного сектору бджільництва упродовж останніх майже трьох десятиліть – це швидке і значне збільшення виробництва насіння соняшнику та соняшникової олії. Сприятлива кон'юнктура на світовому ринку соняшникової олії стимулювала переведення значних площ сільськогосподарських угідь під вирощування соняшнику (таблиця 3). Це дозволило Україні створити потужну олійну промисловість, посісти перше місце серед світових експортерів соняшникової олії, значно збільшити надходження валюти від її продажу за кордон.

Таблиця 3

Виробництво соняшнику в Україні у 1990 -2018 роках

	1990	**2000**	**2010**	**2013**	**2015**	**2017**	**2018**
Площа, з якої зібрано соняшник (тис. га)	1 626,3	2 841,6	4 525,8	5 090,1	5 166,2	6 060,7	6 166,5
Виробництво соняшнику (тис. тонн)	2 570,8	3 457,4	6 771,5	11 050,5	11 181,1	12 235,5	14 165,2
Урожайність соняшнику(ц з га)	15,8	12,2	15,0	21,7	21,6	20,2	23,0

Джерело: розраховано авторами за даними [14].

Разом з тим, значне збільшення частки сільськогосподарських угідь, на яких вирощують соняшник, має й негативні наслідки. Річ у тім, що ця технічна культура виносить поживні речовини з ґрунту, зменшує в ньому вміст гумусу, а відтак знижує родючість сільськогосподарських угідь. Методичні рекомендації щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України, які було ухвалено спільно Мінагрополітики України та НААН у 2008 році, передбачають вирощування соняшнику з максимальним насиченням у восьмипільній сівозміні, тобто його потрібно висівати на одному полі не частіше ніж через сім-вісім років [15]. На жаль, в Україні має місце нерегламентоване вирощування цієї культури. Так, у 2012 році у структурі посівних площ основних сільськогосподарських культур на посіви соняшнику припадало

17,1 %, тоді як науково рекомендована насиченість посівних площ соняшником, наприклад для степової зони України, не повинна перевищувати 12 % [16].

На нашу думку, швидке і значне збільшення посівів соняшнику в Україні було визначальним чинником розвитку сектору бджільництва в останні три десятиліття. Щоб підтвердити цю гіпотезу зіставимо темпи зростання посівів соняшнику, бджолосімей та обсягів виробництва меду в Україні за роки її незалежності, використавши дані, що містяться у таблицях 1-3. Для цього виокремимо три часові періоди – 1990-2000 рр., 2000-2010 рр. та 2010-2018 рр.

У першому періоді площа з якої було зібрано соняшник збільшилася на 74,1 %, кількість бджолосімей зменшилася на 18,9 %. Виробництво меду у господарствах усіх категорій майже не змінилося, – приріст становив усього 3,1 %, що дає підстави вважати про щільну залежність обсягу виробленого меду від збільшення посівів соняшнику в цьому періоді.

У наступному періоді посіви соняшнику збільшилися ще на 59,3 %, кількість бджолосімей майже не змінилася (приріст становив усього 2,5 %), а виробництво меду зросло на 35,2 %, Ці дані знову підтверджують нашу гіпотезу про значний вплив збільшення посівів соняшнику на розвиток вітчизняної індустрії меду.

В останньому аналізованому періоді (2010-2018 рр.) темпи збільшення посівів соняшнику продовжували знижуватися і становили 36,3 %. Кількість бджолиних сімей зменшилася на 10,1 %, тоді як виробництво меду майже не змінилося (приріст становив 0,6 %), що знову підтверджує наше припущення.

Варто наголосити, проте, що поряд із збільшенням посівів соняшнику на розвиток вітчизняного сектору бджільництва сприятливо впливали й інші чинники, зокрема, зростання цін на мед на міжнародному ринку та переорієнтація його експорту на ринки ЄС та США. Цьому посприяла низка обставин – обмеження країнами ЄС та США імпорту дешевого китайського меду, надання Україні митних преференцій для експорту меду в ЄС та набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Усе це разом дало змогу Україні увійти до першої десятки найбільших світових експортерів меду (таблиця 4).

Таблиця 4

Десять найбільших країн-експортерів меду

Позиція	**Експортер**	**Обсяг експорту натурального меду в 2017 році,** млн дол.	**%**
1.	Китай	270,7	11,3
2.	Нова Зеландія	268,1	11,2
3.	Аргентина	183,2	7,6
4.	Німеччина	145,6	6,1
5.	Україна	133,9	5,6
6.	Бразилія	121,3	5,0
7.	Іспанія	110,3	4,6
8.	Мексика	104,7	4,4
9.	Індія	104,0	4,3
10.	Угорщина	97,3	4,0

Джерело: [17].

Важливим результатом успішного розвитку вітчизняного сектору бджільництва стало також і те, що Україна очолила список країн, експорт яких упродовж 2013-

2017 рр. зростав найвищими темпами: Україна – 152,9 %, Бразилія – 124,1 %, Нова Зеландія – 91,3 % та Індія – 37,4 % [17].

Отже, проведене дослідження засвідчило, що розвиток вітчизняного сектору бджільництва упродовж останніх майже трьох десятиліть був неоднозначним за своїми результатами. До його активів слід віднести значні обсяги виробництва меду та високі темпи зростання його експорту. Ще одним вагомим результатом можна вважати збільшення майже удвічі виробництва меду в розрахунку на одну бджолину сім'ю. Проте ці позитивні результати були досягнуті головно унаслідок значного розширення посівів соняшнику, а не за рахунок модернізації сектору бджільництва. Отож важливим завданням для подальших наукових досліджень є визначення можливих шляхів проведення модернізації цього сектору з урахуванням світового досвіду розвитку бджільництва.

---

1. Global Honey Market Will Reach USD 10,336 Million By 2025: Zion Market Research [Electronic resource]. – Access mode: https://www.globenewswire.com/news-release/2019/04/25/1809300/0/en/Global-Honey-Market-Will-Reach-USD-10-336-Million-By-2025-Zion-Market-Research.html
2. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. – Ч. І. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов / А.П. Киреев. – М.: Международные отношения, 1997. – 416 с.
3. Яценко О. М. Вплив глобалізації на тенденції розвитку вітчизняного ринку бджільництва / О. М. Яценко // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2012. – № 2(2). – С. 280-295. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2012_2%282%29__32
4. Прудніков Ю.В. Принципи визначення меж локальних ринків сільськогосподарської продукції / Ю.В. Прудніков // Вісник ЖНАЕУ. Серія економічна. – 2015. – № 48, т. 2. – С. 97-104. – Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3318/1/VZNAU_2015_1_2_97-104.pdf
5. Економіка українського меду. Завдяки чи всупереч? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/projects/poleua/2018/11/30/643008/
6. Михайлова Л. І. Організаційно-економічні засади функціонування ринку продукції бджільництва / Л.І. Михайлова, В.Л. Гриценко // Економіка АПК. – 2018. – №8. – С. 35-43.
7. Іванова В. Д. Технологія виробництва продуктів бджільництва: Курс лекцій /В. Д. Іванова. – Миколаїв: МДАУ, 2009. – 245 с.
8. Дергачі. Історія, сучасність, стратегія розвитку: Ювілейне видання / Упорядкування К.І. Бондаренко, В.В. Желтобрюх, В.В. Желтобрюх. – Харків: Крок, 2010. – 130 с.
9. Береговий В.К. Бджільництво, як одне із направлень вирішення продовольчої безпеки України / В.К. Береговий // Агросвіт. – 2012. – №10. – С. 29-33.
10. Тваринництво України у 2018 році. Статистичний збірник. – Київ, 2019. – 166 с.
11. Гриценко В.Л. Організаційно-економічні засади функціонування ринку продукції бджільництва. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / В.Л. Гриценко. – Харків, 2017. – 21 с.
12. Карпатські бджоли. Довідник / Відповідальні за випуск В. А. Гайдар та В. П. Пилипенко. – Ужгород: Карпати, 1982. – 224 с.
13. Sumner D. Economics of the supply functions for pollination and honey. Marginal costs and supply elasticity [Electronic resource] / D. Sumner, A. Champetier / Allied Social Sciences Association (ASSA) Annual Meeting, January 4-6, 2019, Atlanta, Georgia. – Access mode: https://econpapers.repec.org/paper/agsassa19/

14. Рослинництво України у 2018 році. Статистичний збірник. – Київ, 2019. – 220 с.
15. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України [Електронний ресурс] / Мінагрополітики України, НААН; Наказ, Рекомендації від 18.07.2008 № 440/71. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0440555-08
16. Щодо шляхів підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. Аналітична записка (08.04.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ ekonomika/schodo-shlyakhiv-pidvischennya-efektivnosti-vikoristannya-zemel
17. Workman D. Natural Honey Exports by Country / D. Workman. – Access mode: http://www.worldstopexports.com/natural-honey-exporters/.

References

1. Global Honey Market Will Reach USD 10,336 Million By 2025: Zion Market Research. *www.globenewswire.com*. Retrieved from https://www.globenewswire.com/ news-release/ 2019/04/25/1809300/0/en/Global-Honey-Market-Will-Reach-USD-10-336-Million-By-2025-Zion-Market-Research.html.
2. Kyreev, A.P. (1997). *Mezhdunarodnaja jekonomika. V 2-h ch. - Ch. I. Mezhdunarodnaja: dvizhenie tovarov i faktorov proizvodstva. Uchebnoe posobie dlja vuzov [International economy. In 2 parts - Part I. International microeconomics: movement of goods and factors of production. Textbook for universities*]. Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenija, 1997. – 416 s.
3. Yatsenko, O. M. (2012). Vplyv hlobalizatsii na tendentsii rozvytku vitchyznianoho rynku bdzhilnytstva [The impact of globalization on the trends of the domestic beekeeping market] Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu – Bulletin of the Zhytomyr National Agro-ecological University, 2 (2), 280-295. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Vzhnau_2012_2% 282%29__32
4. Prudnikov, Yu.V. (2015). Pryntsypy vyznachennia mezh lokalnykh rynkiv silskohospodarskoi produktsii [Principles of defining the boundaries of local agricultural markets]. Visnyk ZhNAEU. Seriia ekonomichna. – Bulletin of ZhNAEU. The series is economical, 8, vol. 2, 97-104. *ir.znau.edu.ua.* Retrieved from http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3318/1/VZNAU_2015_1_2_97-104.pdf
5. Ekonomika ukrainskoho medu. Zavdiaky chy vsuperech? [Economy of Ukrainian honey. Thanks or contrary?]. *www.epravda.com.ua.* Retrieved from https://www.epravda.com.ua/ projects/poleua/2018/11/30/643008/
6. Mykhajlova, L.I. (2018). Orhanizatsijno-ekonomichni zasady funktsionuvannia rynku produktsii bdzhilnytstva [Organizational and economic principles of functioning of the beekeeping market]. Ekonomika APK – Economics of AIC, 8, 35-43.
7. Ivanova, V.D. (2009). *Tekhnolohiia vyrobnytstva produktiv bdzhilnytstva: Kurs lektsij. [Beekeeping Technology of production of beekeeping products: Lecture Course*]. Mykolaiv: MDAU.
8. Bondarenko, K.I., Zheltobriukh, V.V., & Zheltobriukh, V.V. (2010). *Derhachi. Istoriia, suchasnist, stratehiia rozvytku: Yuvilejne vydannia [Derhachi. History, Modernity, Development Strategy: Anniversary Edition]*. Kharkiv: Krok.
9. Berehovyj, V. K. (2012). Bdzhilnytstvo, iak odne iz napravlen'\ vyrishennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Beekeeping as one of the directions of solving the food security of Ukraine]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 10, S. 29-33.
10. *Tvarynnytstvo Ukrainy u 2018 rotsi. Statystychnyj zbirnyk [Livestock of Ukraine in 2018. Statistical collection]* (2019). Kyiv.

11. Hrytsenko, V.L. (2017). Orhanizatsijno-ekonomichni zasady funktsionuvannia rynku produktsii bdzhilnytstva [Organizational and economic principles of functioning of the beekeeping market]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kharkiv, 2017. – 21 s.
12. Hajdar, V.A., & V.P.Pylypenko, V.P. (Ed.) (1982). Karpatski bdzholy. Dovidnyk [Carpathian bees. Directory]. Uzhhorod: Karpaty.
13. Sumner, D., & Champetier, A. Economics of the supply functions for pollination and honey. Marginal costs and supply elasticity / Allied Social Sciences Association (ASSA) Annual Meeting, January 4-6, 2019, Atlanta, Georgia. *econpapers.repec.org.* Retrieved from https://econpapers.repec.org/paper/agsassa19/
14. *Roslynnytstvo Ukrainy u 2018 rotsi. Statystychnyj zbirnyk [Ukraine's vegetation in 2018. Statistical collection] (2019).* Kyiv.
15. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsij schodo optymalnoho spivvidnoshennia silskohospodarskykh kultur u sivozminakh riznykh gruntovo-klimatychnykh zon Ukrainy: Nakaz, Rekomendatsii [About approval of Methodical recommendations on the optimum ratio of crops in crop rotations of different soil and climatic zones of Ukraine: Order, Recommendation] (2008, July 18, № 440/71). Minahropolityky Ukrainy – Ministry of Agrarian Policy of Ukraine. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0440555-08
16. Schodo shliakhiv pidvyschennia efektyvnosti vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini. Analitychna zapyska [Concerning Ways to Improve Agricultural Land Use in Ukraine. Analytical Note]. (2013, April 08). *niss.gov.ua.* Retrieved from https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ ekonomika/schodo-shlyakhiv-pidvischennya-efektivnosti-vikoristannya-zemel
17. Workman, D. Natural Honey Exports by Country. www.worldstopexports.com. Retrieved from http://www.worldstopexports.com/natural-honey-exporters/.

DEVELOPMENT OF THE BEEKEEPING SECTOR IN ECONOMY OF UKRAINE

P. Ostroverkh, O. Ostroverkh, T. Moryak

Ivan Franko National University of Lviv
79008, Lviv, Svoboda Avenue, 18
e-mail: postroverkh@gmail.com, olha.ostroverkh@gmail.com, tmoryak@gmail.com

The article is devoted to the analysis of the current state and trends of development of the domestic beekeeping sector. A number of interrelated concepts that make up the theoretical basis for the study of the structure of this segment of the national economy and its place in the world economy are considered, namely: local, domestic, national and international honey markets; production function of honey. The reasons that restrict research of certain product markets of the beekeeping sector have been identified. The dynamics of indicators characterizing the development of the honey industry in Ukraine over the last three decades is analyzed. One of the features of this period was a significant increase in honey production and a decrease in the number of bee families, resulting in almost double increase of the production of honey per bee family in Ukraine.

The reasons for the significant predominance in the structure of the domestic beekeeping sector of small apiaries are considered. The most important of these reasons, according to the authors, are: low income of rural population; the attitude of many beekeepers to beekeeping as a hobby; the production function for the honey industry is such that the minimum average cost of production is reached by small apiaries.

Based on the research, it was concluded that the decisive factor in the development of the beekeeping sector in Ukraine in the last three decades was the rapid and significant increase in sunflower crops. Along with the increase in sunflower crops, other factors, such as rising prices for honey on the international market and a reorientation of its exports to EU and US markets, have favorably influenced the development of this sector.

Keywords: beekeeping, beekeeping sector, beekeeping sector product markets, honey market, international honey market.